

HORUS

ORVOSTUDOMÁNYI DOKUMENTÁCIÓS SZOLGÁLAT

Szerkeszti
az Országos Orvostudományi
Könyvtár igazgatója
24. szám

Perliczy János Dániel (1705–1778), az orvosi kar Pesten való felállításának első propagálója

A pozsonyi egészségügyi tanács 1751. december 3-án *Perbegg* udvari orvos vezetésével egy fontos beadvány, *Perliczy János Dániel* Nógrád vármegyei fizikusnak a *pesti collegium medico-chirurgicum* felállítási javaslata felett döntött. A tervezet első része a hazai orvosképzés hiányából eredő bajokat ecseteli; az idegenek nem ismerik a mostohább honi viszonyokat, az egyetemisták külföldre kényszerülnek vinni a keservesen összegyűjtött tandíjat, a kuruzslók pedig „bűntelen vajakálnak az emberek testében és erszényében”. A második része egy egyetem nyilvánvaló előnyeivel érvel, a harmadik a tanári kar személyzetére (3 elméleti és 2 klinikus tanár kinevezését javasolja) és az eszközi feltételekre vonatkozik, a negyedik — mai szóhasználatnál — az oktató kórházak (Pest, Selmecbánya) kijelölésével foglalkozik. A plánumot *Linzbauer* teljes terjedelmében közli (II. 270. old.), elutasításának körülményeit a saját levéltári kutatásai alapján az Orvosi Hetilap 1930. 7. számában *Herczeg Árpád* ismertette. *Perliczy* megérte, hogy terve végül is valóra vált.

A német eredetű protestáns prédikátor dédapa Prága mellől menekült a Nyitra megyei Csejtére. Az egyik elmagyarosodott rokon már Budavár bevételekor kitűnt, a másik sebészként Bécs török elleni védelmében segédkezett. *Perlici Illés* evangélikus esperes a hittudományt Németországban tanulta, Boroszlóból nősült, *János Dániel* fia Késmárkon született a nagy fontosságú széchenyi országgyűlés esztendejében, midőn *II. Rákóczi Ferencet* vezérlő fejedelemmé választották. Középiskoláit szülővárosában végezte, noha szülei papi pályára szánták, beiratkozott *Moller Károly Ottó* besztercebányai orvosi magániskolájába.

A medicinával tehát a „magyar Hippokratész” mellett kezdett ismerkedni, egy egyetemi rangú orvosi kar felállításának a gondolatát is nyilván a nagy hatású mestertől örökölte. *Moller* a magán-

tanuló medikusait nemcsak „előkészítette” a külföldi egyetemekre, de tanácsokkal, pénzzel és ösztökötéseivel egyengette is útjaikat. Így került *Perlici* Jena—Berlin—Göttinga tanulmányi útvonalán *Wittemberga* városába, ahol 1726-ban filozofdoktorrá avatták. Megfordult Franciaországban, 1728-ban pedig *Utrecht* egyetemén orvosi diplomát szerzett. Ebben az évben két fontos dolgozata jelent meg, a *Disputatio inaug. medica de naturam...*, valamint a *Theoria caloris mathematica nova methodo medicinae applicata*, mely utóbbinak matematikai sugallatát Berlinben kapta, ezért a *Regia Borussia Societas Scientiarum* matematikafizikai osztálya a tagjai sorába fogadta. *Weszprémi Succinctája* szerint „ebben a művében a szerző sok olyasmivel hozakodott elő, ami ellentmond *Hamberger* természettanának... ebből aztán súlyos összetűzése támadtak a jénai tanárral” (I. 271. old.). Az 1729-es évben hazatért, előbb Késmárk, majd a Komárom vármegyébe távozó *Neuhold János Jakab* utódjaként Selmecbánya városi orvosa lett.

Noha egy császári dekrétum 1752-ben rendelte el a fizetett megyei fizikusok kötelező alkalmazását, előtte a Felvidéken olyan nevek szerepeltek mint *Fischer Dániel* Liptó vármegye, *Raymann Ádám János* Eperjes, *Moller Károly Ottó* pedig Zólyom és Turóc vármegyék főorvosa. Nógrád 1731-ben meghívta az egyre híresedő *Perlici János Dánielt* a losonci főorvosi hivatal élére, aki 1733-ban egy négyrészes egészségügyi szabályrendeletet dolgozott ki (igen szerette a négyes beosztást) a vármegyei fizikus, a gyógyszerész és segédei, a megyei szülész, végül a megyei sebész teendőinek a körvonalazására. Nemesi oklevele szerint 1741-ben már nős volt, *Moller Károly Ottó* leányát vette el.

Magyary Kossa közli (I. kötet, 342. old.) az 1738-ból való memóriáit, amelyekben *gr. Telekiné* méltóságos asszonynak ad tanácsokat a közelgő szülés előtti, alatti és utáni teendőkre-viselkedésre. A szüléskor óv minden felesleges „violantiától”, a szülés után „uterina tincturát” (az összetételét nem közli), a rágás csillapítására veres mák virágából főzött italt, hévség esetén sarsaparilla- és chinagyökérből, valamint ánizsmagból készített herbatéat ajánlott. A grófi szülők figyelmét felhívja a gyermek „székecskéjére”, fogzás esetén szalonnabőr rágását, hasi panaszokban „visceralis tincturát” javasol.

1740 volt a legtermékenyebb publikációs esztendeje. Megjelent a *Testi békességre vezérlő útítárs...*, amely a korabeli nagykarolyi és kőlozsvári hasonló célú kiadványoktól abban különbözik, hogy nem alfabetikus beosztással tárgyalja-ismerteti a „házi különös orvosságokat”, hanem „A’ sokféle nyavalyákkal küszködő testnek szükségére alkalmaztatott házi és úti patikáskának rövid és summás le-írása” némi tünettani csoportosítással osztályozva. Ez is négyes beosztású. I. *alterantia*: a testnedvek tisztítására szolgáló, digestív szerek és decoctumok, pl. a vesekő és „fövény” ellen vadmák főzete. A forró hideglelésre ajánlott sarsaparilla- és chinagyökér főzete a lábjegyzet szerint „possunt

autem decocta in morbis Hungarorum". II. *evacuanti*: laxans, izzasztó és féregűző szerek stb.; III. *roborantia*: szíverősítők, balsamum vitae, „re-media restaurantia”; IV. *sedantia*: fogfájás-csillapítók, szem- és bőrkenőcsök stb. A tulajdonában levő losonci patika megbízható és szelektált készítményeit ajánlotta „kedves magyarainak”, a házaló olejkárok és kuruzslók kotyvasztásai helyett.

Ezen népszerű füzetecskét a *Medicina pauperum*... követte, annak első része a testnedvek megtisztításáról szól, a második egy receptgyűjteményt tartalmaz. Végül ugyanebben az évben jelent meg *Moller Károly Ottó* jóval korábban írott *Consilium medicum*... című művének magyar nyelvű változata, amelyet 1739-ben *Torkos Jusz-tusz János* német nyelven adott ki, *Perlici* németből fordította és megtoldotta a saját jegyzeteivel, „miképpen kellessék e mostani pestises és egyéb mérges nyavalyák bé-rohanásokban... az embernek magáruul gondot viselni”.

Elismerésül a császárnőtől 1741-ben nemesi rangot kapott, ettől kezdve *Perliczy* a neve. 1742-ben a császári természettudós társaság IV. *Archimedes* néven a tagjai sorába választotta. Közben a berlini porosz királyi tudományos társaság évkönyveibe különféle érdekes latin nyelvű írásokat küldött. Az építőművészet új gépeiről, A hadi célokra készített új hadimalomról, A fémes ércek összetörésére való új zúzógépről, A nógrádi levegőről, vizekről és tájakról, A mesterséges gőzfürdőkről, A borral való gyógyításról, Az orvosi praxis *Ariadne fonaláról* stb. (I. Weszprémi I. köt. 273. old.).

Hogyan jutott ennyi mindenre ideje? Úgy, hogy midőn 1750-ben megjelent a *Sacra Themidos Hungaricae... casus forenses* című, a törvényszéki orvostan területén úttörő műve, 1751-ben azt egy egyetemi rangú orvosi kar felállítási tervével együtt benyújtotta a pozsonyi egészségügyi tanácsnak. *Perbegg* udvari orvos ez utóbbi tervet, *Perliczy* egyetemi tanári ambícióira gyanakodva, nem támogatta, ezért a sértett losonci fizikus, a *Sacra Themidos*... írását sem folytatta. 1754-ben visszavonult apátfalvi birtokára, s attól kezdve csak a szenvedélyeinek élt. Közel negyedszázados nyugdíja alatt volt ideje rá, noha átmenetileg ismét főorvosa volt Nógrád (sőt Hont) vármegyének. Magányában megérte, hogy 1770-ben beindult a nagyszombati Pazmaneum orvosi fakultása, 1777-ben pedig a fővárosba való áttelepülését. Berlinben írt *Egy magyarországi tudós irodalmi társaság létesítéséről és a hazai történet megírására vonatkozó kérdések megvitatásáról*, ezzel eggyel több lett az ad acta tett terve. 1778-ban halt meg.

Perliczy János Dániel, a pesti orvosi kar első propagálója, a törvényszéki orvostan egyik prekurzora, egy magyarországi tudós irodalmi társaság korai elképzelője a kartörténet előtti idők egyik jelentős orvosegyénisége. Megjelent művei nagy raritások, és becsük nemcsak a ritkaságukban rejlik.

Szállási Árpád